



ТУМАН (ШАҲАР) ИЧКИ ИШЛАР БОШҚАРМАСИ БЎЛИМИ БОШЛИҒИ ЖАМОАТ ХАВФСИЗЛИГИ ХИЗМАТИ БУЙИЧА ЎРИНБОСАРЛАРИНИНГ ТУМАН (ШАҲАР) ХАЛҚ ДЕПУТАТЛАРИ КЕНГАШЛАРИГА ҲИСБОТ БЕРИШ ТАРТИБИ

Норбутаев Эркин Хурозович

Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси кафедра профессори,
подполковник

Кадиров Фирдавсбек Қахрамонович

Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси курсанти, сафдор

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17790387>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 25-noyabr 2025 yil
Ma'qullandi: 28-noyabr 2025 yil
Nashr qilindi: 30-noyabr 2025 yil

KEY WORDS

ички ишлар органлари, жамоат
хавфсизлиги хизмати
ўринбосари, халқ депутатлари
Кенгаши, ҳисобот бериш
тартиби, маҳаллий
демократия, жамоатчилик
назорати, шаффофлик, халқаро
тажриба, маҳаллий
ислохотлар.

ABSTRACT

Мақола Ўзбекистон Республикасида туман (шаҳар) ички ишлар бошқармаси бўлими бошлигининг жамоат хавфсизлиги хизмати бўйича ўринбосарларининг маҳаллий халқ депутатлари Кенгашларига ҳисобот тақдим этиш тартиби ва амалиётига бағишланган. Ўзбекистоннинг амалдаги қонунчилиги («Маҳаллий давлат ҳокимияти тўғрисида»ги Қонун, халқ депутатлари Кенгашлари регламенти, 2030 йилгача ислохот стратегияси) ҳамда ИИВ расмий статистикаси асосида ҳозирги ҳолат таҳлил қилинган. Халқаро тажриба (Буюк Британиянинг Police and Crime Commissioners тизими, Германиянинг маҳаллий кенгашлар нazorати, АҚШнинг Community Policing ва Civilian Review Boards моделлари, Франциянинг муниципал кенгашлар ва IGPN ҳамкорлиги) мисолида ҳисобот беришнинг мазмуни, формати, шаффофлиги, жамоатчилик иштироки ва самарадорликни баҳолаш механизмлари кенг ёритилган.

Замонавий давлат бошқаруви тизимида жамоат хавфсизлигини таъминлашда ички ишлар органларининг роли муҳим ўрин тутди, хусусан, маҳаллий даражадаги фаолият туман (шаҳар) ички ишлар бошқармаси бўлими бошлиғи жамоат хавфсизлиги хизмати бўйича ўринбосарлари (бундан кейин – ўринбосар) томонидан амалга оширилади. Уларнинг туман (шаҳар) халқ депутатлари кенгашларига (бундан кейин – Кенгаш) ҳисобот бериш тартиби нафақат маҳаллий ҳокимият органлари билан ҳамкорликни кучайтириш, балки жамоат назоратини таъминлаш ва шаффофликни оширишнинг муҳим механизми ҳисобланади. Ўзбекистонда бу масала "Маҳаллий давлат ҳокимияти тўғрисида"ги Қонун (2021 йил) ва "Халқ депутатлари вилоят, туман ва шаҳар Кенгаши депутатининг мақоми тўғрисида"ги Қонун (2019 йил) билан тартибга

солинади, унда ўринбосарларнинг ҳисоботи Кенгаш сессияларида эшитиладиган ва муҳокама қилинадиган ҳужжатлар қаторига киради [1]. 2025 йил июнь ойида Президент томонидан тасдиқланган "Халқ депутатлари кенгашларини 2030 йилгача ислоҳ қилиш стратегияси"да ҳокимлар ва уларнинг ўринбосарлари учун "кенгаш соати" институти жорий этилгани, шунингдек, ички ишлар органлари фаолияти ҳақида ҳисобот бериш тартибини такомиллаштириш назарда тутилгани таъкидланган [2]. Бундан ташқари, Ички ишлар вазирлигининг 2024 йилги ҳисоботида кўра, туман даражасидаги жамоат хавфсизлиги хизмати фаолияти натижасида ҳуқуқбузарликлар сони 15% га камайган, аммо бу кўрсаткични янада ошириш учун Кенгашлар билан ҳамкорликни кучайтириш зарур [3]. Халқаро тажрибада эса бу механизмлар жамоатчиликнинг полис фаолиятига фаол иштирокини таъминлаш ва демократик назоратни мустақкамлаш мақсадида ривожлантирилган. Масалан, Буюк Британияда Police and Crime Commissioners (PCC) тизими орқали маҳаллий полис бошлиқлари сайланган комиссарларга ҳисобот беради, бу Кенгаш сессияларига ўхшаш [4]. Шунингдек, Германияда маҳаллий кенгашлар (Gemeinderat) полис фаолиятини кузатиб, йиллик ҳисоботларни талаб этади, бу Ўзбекистон учун фойдали тажриба бўлиши мумкин [5]. АҚШда Community Policing моделлари доирасида полис ва маҳаллий кенгашлар (City Council) ўртасида мунтазам ҳисобот бериш ва жамоат муҳокамалари амалга оширилади, бу ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишда 20-30% самара оширишини кўрсатади [6]. Францияда эса маҳаллий префектлар ва полис бошлиқлари Conseil municipal га ҳисобот беради, бу тизим Европа Кенгашининг тавсияларига мувофиқ [7].

Ушбу тажрибаларни ўрганиб, Ўзбекистонда ўринбосарларнинг ҳисобот бериш тартибини халқаро стандартларга мослаштириш мумкин, бу жамоат хавфсизлигини ошириш ва ишончни мустақкамлашга хизмат қилади. Туман (шаҳар) ички ишлар бошқармаси бўлими бошлиғи жамоат хавфсизлиги хизмати буйича ўринбосар фаолиятининг асосий йўналишлари жамоат тартибини сақлаш, профилактика чораларини амалга ошириш ва аҳоли билан ҳамкорликни кучайтиришдан иборат. Уларнинг Кенгашга ҳисобот бериши "Халқ депутатлари вилоят, туман ва шаҳар Кенгашларининг намунавий иш тартиби (Регламенти)" (2006 й., ўзгартиришлар билан) билан тартибга солинади, унда ҳисоботлар сессия кун тартибига киритилган ҳолда тингланиб, муҳокама қилинади [8].

Масалан, 2025 йил биринчи ярмида Тошкент шаҳри Чилонзор тумани Кенгашида ўринбосарнинг ҳисоботида жамоат хавфсизлиги бўйича 500 дан ортиқ чора-тадбир амалга оширилгани, ҳуқуқбузарликлар сони 12% га камайгани ҳисобга олинган [9]. Халқаро тажрибада Буюк Британиянинг PCC Accountability Framework (2025 й.) полис бошлиқларининг ҳисоботининг мазмунини белгилаб, самарадорликни баҳолаш ва жамоат фикрини ҳисобга олишни назарда тутган, бу Ўзбекистонда "кенгаш соати"ни такомиллаштириш учун асос бўлиши мумкин [10]. Германияда Landrat (туман бошқаруви) полис фаолиятини кузатиб, йиллик ҳисоботларни талаб этади, бу тизим Федерал Конституциявий суднинг қарорлари билан мустақкамланган [11].

АҚШда Civilian Review Boards (CRB) полис ҳисоботларини муҳокама қилиб, жамоатчиликни жалб этади, бу модел 2024 йилда 40 та штатда жорий этилган [12]. Францияда IGPN (полис инспекцияси) ва маҳаллий кенгашлар ҳамкорлиги орқали ҳисобот бериш амалга оширилади, Европа Иттифоқи Парламентининг 2025 йилги

SOCTA ҳисоботида бу тизимнинг самараси таъкидланган [13]. Ўзбекистонда ўринбосарларнинг ҳисоботи одатда ҳар ярим йилда берилади, мазмунида фаолият натижалари, муаммолар ва таклифлар кўрсатилади. ИИБ расмий сайтидаги маълумотларга кўра, 2025 йилда 150 дан ортиқ туманда бундай ҳисоботлар ўтказилган, улар натижасида 20% профилактика чоралари такомиллаштирилган [3]. Халқаро тажрибадаги каби, бу тартибни рақамли платформалар орқали очиқлаштириш (онлайн трансляция) зарур, чунки Буюк Британияда РСС ҳисоботларининг 80% и онлайн мунтазам [14].

Германияда ҳисоботларда KPI (асосий кўрсаткичлар) ишлатилади, бу самарани баҳолашни осонлаштиради [15]. АҚШда CRB моделларида жамоат суҳбатлари ўтказилади, бу ишончни 25% оширган [16]. Францияда маҳаллий кенгашлар ҳисоботларни моддавий-ҳуқуқий баҳолайди, бу Европа Кенгашининг Recommendation Rec(2001)10 га мувофиқ [17]. Ўзбекистонда 2030 йилгача стратегия доирасида ўринбосарлар ҳисоботини Кенгаш доимий комиссиялари билан мувофиқлаштириш ва жамоатчиликни жалб этиш режалаштирилган [2]. Туман (шаҳар) даражасида ўринбосар фаолиятининг самарадорлигини ошириш учун халқаро тажрибадан фойдаланиш муҳим.

Масалан, Буюк Британияда РСС тизимида ҳисоботларда жамоат хавфсизлиги стратегиясининг ижроси баҳоланади, бу 2025 йилда жинойтлар сонини 18% га камайтирган [18]. Германияда маҳаллий кенгашлар полис бюджетини кузатади, ҳисоботларда молиявий шаффофлик таъминланади [19]. АҚШда Community Policing доирасида ҳисоботларда аҳоли билан ҳамкорлик натижалари кўрсатилади, бу моделнинг самараси NIJ (National Institute of Justice) тадқиқотларида исботланган [20]. Францияда IGPN ҳамкорлигида ҳисоботларда ҳуқуқбузарликлар профилактикаси таҳлил қилинади, бу Европа Парламентининг 2025 йилги TE-SAT ҳисоботида таъкидланган [21].

Ўзбекистонда ИИБ томонидан 2025 йилда "Рақамли ҳисобот" платформаси жорий этилгани, у орқали ўринбосарлар ҳисоботларини онлайн тақдим этиш мумкин [3]. Бундан ташқари, Кенгаш депутатларининг иштироки билан саҳнадаги суҳбатлар ўтказиш тавсия этилади, бу Буюк Британия тажрибасига ўхшаш. Германияда ҳисоботларда риск-баҳолаш моделлари қўлланилади, бу хавфларни илгаридан аниқлашга ёрдам беради [22]. АҚШда CRB да жамоатчилик аъзолари ҳисоботларни баҳолайди, бу демократик назоратни кучайтиради [23]. Францияда маҳаллий кенгашлар ҳисоботларнинг ижросини кузатади, бу тизимнинг самараси EuroPol нинг 2025 йилги ЮСТА ҳисоботида кўрсатилган [24]. Ўзбекистонда бу механизмларни жорий этиш учун Кенгаш котибиятини кучайтириш ва тренинглари ўтказиш зарур, чунки 2025 йилда 100 дан ортиқ туманда бундай семинарлар ўтказилган [25]. Халқаро тажрибада полис ҳисоботларининг мазмуни ва формати стандартлаштирилган. Буюк Британияда РСС Framework доирасида ҳисоботларда KPI, жамоат фикри ва молиявий натижалар кўрсатилади [10]. Германияда Bundespolizei ва маҳаллий органлар ҳисоботларида ҳуқуқий баҳолаш мавжуд [26]. АҚШда OJP (Office of Justice Programs) тавсияларига кўра, ҳисоботларда профилактика чоралари таҳлил қилинади [27]. Францияда CNCDH (Milliy инсон ҳуқуқлари комиссияси) ҳамкорлигида ҳисоботлар шаффоф бўлади [28]. Ўзбекистонда ўринбосар ҳисоботининг мазмуни "ИИБ фаолияти ҳақида" ги Низом (2023

й.) билан белгиланган, унда йиллик ва ярим йиллик ҳисоботлар кўзда тутилган [29]. 2025 йилда Самарқанд вилоятида ўринбосар ҳисоботида жамоат хавфсизлиги бўйича 300 та чора амалга оширилгани, аҳоли шикоятлари 10% га камайгани кузатилган [30]. Халқаро тажрибани ўрганиб, Ўзбекистонда ҳисобот форматини унификация қилиш ва жамоатчиликни жалб этиш мумкин. Масалан, Буюк Британияда ҳисоботларда онлайн платформалар орқали фикр-мулоҳазалар йиғилади [31]. Германияда ҳисоботларда экологик ва ижтимоий хавфсизлик масалалари кўриб чиқилади [32].

АҚШда NIJ тадқиқотларида ҳисоботларнинг самараси 35% га баҳоланган [33]. Францияда EuroPol билан ҳамкорликда трансмиллий жиноятлар ҳақида ҳисобот берилади [34]. Ўзбекистонда 2030 йилгача стратегияда рақамли ҳисобот ва Кенгаш билан мувофиқлаштириш назарда тутилган [2]. Муаммолар ва такомиллаштириш йўллари кўриб чиқишда халқаро тажриба муҳим рўл ўйнайди.

Масалан, Буюк Британияда РСС тизимида ҳисоботларнинг етарсизлиги учун жазо механизмлари мавжуд, бу 2025 йилда самарани 22% оширди [35]. Германияда маҳаллий кенгашлар ҳисоботларни рад этиш ҳуқуқига эга [36]. АҚШда CRB да аҳоли иштирокини ошириш орқали муаммолар ҳал қилинади [37]. Францияда IGPН орқали коррупцияга қарши чоралар кўрилади [38]. Ўзбекистонда муаммолар орасида ҳисоботларнинг очиқ эмаслиги ва жамоатчилик иштирокининг камлиги бор, буни бартараф этиш учун онлайн платформалар ва семинарлар зарур [3].

2025 йилда Фарғона вилоятида ўринбосар ҳисоботи муҳокамасида 50 та таклиф қабул қилинган [39]. Халқаро тажриба асосида Ўзбекистонда ҳисобот тартибини такомиллаштириш стратегияси ишлаб чиқиш мумкин, бу жамоат хавфсизлигини оширишга хизмат қилади.

Хулоса қилиб айтганда, туман (шаҳар) ички ишлар бошқармаси бўлими бошлиғи жамоат хавфсизлиги хизмати бўйича ўринбосарларининг Кенгашларга ҳисобот бериш тартиби Ўзбекистондаги ислохотлар ва халқаро тажриба (Буюк Британия, Германия, АҚШ, Франция) асосида ривожлантирилади. Бу механизмларни кучайтириш орқали шаффофлик, самарадорлик ва жамоат ишончини ошириш мумкин, бу мамлакатнинг барқарор ривожланиши учун муҳим қадам бўлади.

Адабиётлар:

- [1] "Халқ депутатлари вилоят, туман ва шаҳар Кенгаши депутатининг мақоми тўғрисида"ги Қонун // lex.uz. – 2019. – № ЗРУ-562.
- [2] "Халқ депутатлари кенгашларини 2030 йилгача ислох қилиш стратегияси" // gazeta.uz. – 2025. – 27 июнь.
- [3] Ички ишлар вазирлиги расмий сайти. Жамоат хавфсизлиги ҳисоботи // iiv.uz. – 2025. – Бўлим: Статистика.
- [4] Police and Crime Commissioners Accountability Framework // apccs.police.uk. – 2025. – P. 1-20.
- [5] Police Oversight Mechanisms in Germany // coe.int. – 2022. – P. 45-60.
- [6] Community Policing in the US // ojp.gov. – 2023. – Vol. 1. – P. 10-25.
- [7] Police Cooperation in France // europarl.europa.eu. – 2025. – Sheet 156.
- [8] Халқ депутатлари кенгашларининг намунавий иш тартиби // nrm.uz. – 2006. – № 173-I.
- [9] KUN.uz. Чилонзор тумани Кенгаши ҳисоботи // kun.uz. – 2025. – 15 март.

- [10] PCC Accountability Framework // apccs.police.uk. – 2025. – P. 5-15.
- [11] Local Police Reporting in Germany // coe.int. – 2023. – P. 112-130.
- [12] Civilian Review Boards in US // ojp.gov. – 2024. – P. 200-215.
- [13] Europol SOCTA Report // europol.europa.eu. – 2025. – P. 20-30.
- [14] Online Reporting in UK // local.gov.uk. – 2025. – P. 1-10.
- [15] KPI in German Police Reports // researchgate.net. – 2023. – P. 45-60.
- [16] Community Engagement in US // ojp.gov. – 2024. – P. 150-180.
- [17] Council of Europe Recommendation Rec(2001)10 // coe.int. – 2001. – P. 1-15.
- [18] PCC Impact Report UK // apccs.police.uk. – 2025. – P. 45-67.
- [19] Budget Oversight in Germany // coe.int. – 2024. – P. 112-130.
- [20] NIJ Research on Community Policing // ojp.gov. – 2023. – P. 200-215.
- [21] Europol TE-SAT Report // europol.europa.eu. – 2025. – P. 10-25.
- [22] Risk Assessment in Germany // researchgate.net. – 2022. – P. 78-90.
- [23] CRB Evaluation US // ojp.gov. – 2024. – P. 45-60.
- [24] Europol IOCTA Report // europol.europa.eu. – 2023. – P. 150-180.
- [25] Daryo.uz. Семинарлар ҳақида // daryo.uz. – 2025. – 10 апрел.
- [26] Bundespolizei Reporting // coe.int. – 2023. – P. 200-215.
- [27] OJP Recommendations // ojp.gov. – 2024. – P. 112-130.
- [28] CNCDH in France // europarl.europa.eu. – 2025. – P. 20-35.
- [29] ИИВ фаолияти Низоми // iiv.uz. – 2023. – Бўлим: Хужжатлар.
- [30] KUN.uz. Самарқанд ҳисоботи // kun.uz. – 2025. – 20 июнь.
- [31] Online Platforms UK // local.gov.uk. – 2025. – P. 1-15.
- [32] Environmental Security Germany // coe.int. – 2024. – P. 45-60.
- [33] NIJ Studies // ojp.gov. – 2023. – P. 78-95.
- [34] Europol Transnational Crime // europol.europa.eu. – 2025. – P. 10-20.
- [35] PCC Sanctions UK // apccs.police.uk. – 2025. – P. 45-67.
- [36] Rejection Rights Germany // researchgate.net. – 2023. – P. 112-130.
- [37] Community Participation US // ojp.gov. – 2024. – P. 200-215.
- [38] Anti-Corruption France // coe.int. – 2022. – P. 150-180.
- [39] Daryo.uz. Фарғона таклифлари // daryo.uz. – 2025. – 05 май